

FÖR FRI FILDDELNING

Teknisk utveckling har gjort att vi kan överföra information praktiskt taget utan kostnad. Allt som kan förpackas digitalt kan med mycket enkla medel distribueras till en obegränsad mängd mottagare. Detta gäller bland annat produktkategorierna musik, film och programvara. I nuläget har i princip upphovspersonen rätt att bestämma på vilket sätt och till vilket pris dessa produkter sprids. Lagen på området är dock i snabb utveckling och diskuteras intensivt. Tekniken utvecklas än snabbare och troligen kommer inte den nu olagliga fildelningen att kunna hejdas. Men vi kan påverka utvecklingen och framför allt hur vi reagerar på den. Därför bör ta ställning i frågan om fri fildelning. Det finns två tydliga huvudpositioner: Å ena sidan kan man anse att den som skapat en produkt har rätt att kontrollera dess spridning och erhålla den vinst som produkten genererar; å andra sidan kan man anse att produkter som kan spridas gratis bör vara fritt tillgängliga för alla utan kostnad.

Den mest grundläggande fördelen med fri fildelning är att alla som har tillgång till digital information utan kostnad kan ta del av världens samlade kulturskatter och världens alla framsteg inom programutveckling. Det är svårt att mäta värdet av sådant som inte kan köpas, som tillgång till ren luft och ren natur. Det är lättare att mäta värdet av tillgång till dataprogram och kultur. Människor betalar bevisligen stora summor för att ha Office-paketet och senaste Beck-filmen på sin dator. Om alla fick tillgång till alla program och all kultur skulle vi i ett slag generera en oerhört stor välfärdsvinst (någon borde räkna på detta).

Ett starkt argument mot fri fildelning är att gratis distribution skulle innebära att upphovspersoner förlorar sin inkomst och därmed inte kan eller inte vill producera ny kultur och nya program. Det kan tyckas rimligt att om det enklaste sättet att tjäna pengar på information försvinner så blir incitamenten att skapa den mindre. Båda steg i detta argument kan dock ifrågasättas.

För det första är det oklart om utsikten till ekonomisk vinning leder till bättre produkter. Människor är till naturen kreativa och vill skapa nytt även om de inte blir rika på sin konst eller sina idéer, eller ens kan försörja sig på dem. Klassisk musik, bildkonst och litteratur från mitten av 1800-talet och tidigare anses fortfarande utmärkt och skapades utan fungerande copyrightskydd. Dessa klassiker skapades ofta av människor som gjorde ekonomiska uppoffringar för konsten snarare än tvärtom. På senare år har exempelvis den ideella Open source-rörelsen producerat mängder av världsledande program, protokoll och operativsystem.

Även antagandet att gratis distribution skulle leda till förlorad inkomst kan ifrågasättas. Konsumenter betalar i allmänhet gärna för produkter som är prisvärda och likvärdiga eller överlägsna gratisalternativen, det visar bland annat den framgångsrika försäljningen av icke-krypterade e-romaner. Det går också utmärkt att tjäna pengar

på en produkt som finns tillgänglig gratis genom att erbjuda olika typer av passande kringtjänster, som live-framträdanden eller supportfunktioner.

En svagare upphovsrättslagstiftning skulle förstås innebära att många som nu tjänar pengar på digitala produkter skulle tjäna mindre. Detta är helt enkelt en konsekvens av att konsumenter betalar mindre och får mer. I många fall skulle de minskade inkomsterna tvinga fram nya kreativa affärsmetoder. Ett fåtal skulle förlora och ett flertal vinna. Samhället i stort skulle troligen vinna stort. Historisk forskning om inverkan av copyright och patent på den tekniska och kulturella utvecklingen visar snarast att lagstadgade tillfälliga monopol av denna form inverkar negativt på utvecklingen.

När vi fattar stora beslut är det mycket viktigt att skilja på säkra och mer osäkra utfall av olika alternativ. Det är mycket tveksamt om fri fildelning skulle innebära färre eller sämre nya produkter. Däremot är det säkert att fri fildelning skulle innebära större spridning och därmed större utbyte av de produkter som redan finns och kommer att finnas. En möjlig nackdel vägs alltså mot en säker fördel.

Så långt om den totala mängden produktion. Vi bör också beakta fördelningen. Den nedgång i nyskapande som fri fildelning möjligen orsakar ligger i framtiden. Stora delar av vinsten är däremot omedelbar. Så länge utvecklingen totalt sett går framåt (vilket den nästan alltid gör) så kommer framtida människor i allmänhet att ha det bättre än nutida. Att begränsa fildelning med hänvisning till framtida produktion är därför att gynna de bättre ställda på bekostnad av de sämre ställda. Många människor har idag inte råd att ta del av den oerhörda kulturskatt som ligger samlad i film och musik. Det gäller ekonomiskt svaga grupper både i Sverige och internationellt. Programvara, facklitteratur och även kulturprodukter kan bidra till politisk utveckling, i Sverige men framför allt i fattiga länder. Att begränsa fildelningen är att undanhålla nu existerande behövande människor information som det inte kostar något att sprida, för att de framtida människor som har råd möjligen ska få ett rikare utbud.

Resonemanget hittills har utgått från konsekvenserna av fri respektive begränsad fildelning. Ett alternativt argument för skaparens rätt att kontrollera och tjäna pengar på produkter utgår från teorier om förtjänst och rättvisa. Fri fildelning innebär inte fri manipulation av produkter eller rätt att plagiera. Tvärtom skulle fri fildelning rimligen leda till att produkter spreds med tydligare uppgifter om ursprung och i den form som de är ämnade att spridas, istället för i betaversioner och i komprimerad form. Den kontroversiella frågan rör kontroll över spridningen, vilket normalt enbart motiveras av vinstintresse.

Vilken form av ekonomisk ersättning är upphovs personer förtjänta av? Upphovs personer upplever säkerligen att de förtjänar ersättning enligt rådande ordning, men

det beror just på att denna ordning är rådande och utgör inget gott skäl att behålla den. I normala fall har förtjänst ingen direkt inverkan på vilken vinning vi kan göra på marknaden. När skillnaden mellan förtjänad och verklig ersättning blir alltför stor efterlyses emellertid politiska åtgärder, med all rätt. Bland annat därför har vi avtalslöner och är nu på väg att sätta tak för ersättningar till företagsledningar. Om den samhällsekonomiskt bästa lösningen innebär att de som skapar informationsprodukter får en orimligt låg ersättning bör detta lösas på något sätt. En väg att gå är utökad statlig finansiering, ett system som fungerar väl för grundforskning. En annan väg är branschlösningar med avgifter på överföringsmedier (internetanslutning) som fördelas på lämpligt vis. En ytterligare möjlighet är förstås betalning per användning eller liknande, dvs. nuvarande system, men detta är komplicerat, medför enorma administrationskostnader och hämmar spridningen.

Rättviseargument behöver inte bygga på förtjänst utan kan istället handla om en så kallad naturlig rätt till frukten av eget arbete. Sådana äganderättsteorier har flera allvarliga svagheter, bland annat saknas ett sätt att hantera historiska orättvisor och det är oklart varför arbete skulle resultera i just äganderätt och i så fall i vilken form. Det kan låta rimligt att den som hittar på något har rätt att kontrollera dess användning, men i förlängningen skulle det leda till ett totalt stillestånd. Om hjulet och språket hade patenterats och om Homeros och Jesus berättelser skyddats av en strikt upphovsrätt hade vår kultur fastnat i sin vagga. All information som produceras idag bygger i stor utsträckning på imitation av äldre produktion, vare sig det gäller konstnärliga metoder eller programmeringslösningar. Dagens informationsproducenter öser ur en stor fri och gemensam källa men vill att deras egna marginella förbättringar och variationer ska säljas styckevis.

Liberalismens tidiga förkämpe John Stuart Mill var mycket skeptisk till statlig centralisering men gjorde undantag på en punkt – informationsspridning. Staten skulle enligt Mill ha till uppgift att samla in så mycket information som möjligt och sprida den i största möjliga mån, allt för att bidra till allas utveckling och frihet. Det är ingen dum tanke.

Kalle Grill